

**JON LOKK VA JAN-JAK RUSSOLARNING ILMIY
MEROSIDA PEDAGOGIK QARASHLAR TAHLILI*****Rustamova Sayyora****“University of Management and Future Technologies” universiteti,**Umumiy pedagogika yo'nalishi, 551- guruh talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Jon Lok va Jan-Jak Russoning pedagogik qarashlari o'rganilib, ularning ta'lim-tarbiya masalasidagi yondashuvlari tahlil qilinadi. Lokning “tabula rasa” nazariyasi va axloqiy tarbiya masalasiga yondashuvi, shuningdek, Russoning tabiiy tarbiya va bolaning erkinligini ta'minlash tamoyillari keng yoritilgan. Maqola doirasida ularning qarashlari o'zaro taqqoslanib, umumiyliklar va farqlar tahlil qilingan. Shuningdek, ushbu nazariyalarning zamonaviy pedagogika rivojiga ta'siri muhokama etilgan.

Kalit so'zlar: Jon Lok, Jan-Jak Russo, pedagogika, ta'lim-tarbiya, tabiiylik, erkinlik, tajriba, nazorat, zamonaviy pedagogika.

Kirish

Inson tarixi davomida ta'lim va tarbiya jamiyat rivojlanishining asosiy omillaridan biri sifatida qaralgan. Har bir davrda buyuk mutafakkirlar insonning shakllanishi va rivojlanishi masalasida o'zining noyob qarashlarini ilgari surgan. Jon Lok va Jan-Jak Russo pedagogika sohasida o'z ilmiy merosi bilan alohida ajralib turadi. Ularning g'oyalari inson tabiatini o'rganishga asoslangan bo'lib, bolalar tarbiyasining jamiyat kelajagiga ta'sirini chuqur tahlil qiladi.

Jon Lok, ma'lumki, Angliya ma'rifatchilaridan biri bo'lib, ta'limni bolalikdan boshlab shaxsning ijtimoiy va axloqiy shakllanishi uchun eng muhim vosita deb bilgan. Uning fikriga ko'ra, bola hayotga "oq qog'oz" kabi kiradi va uning shakllanishi ko'p jihatdan ta'limga bog'liq. Lokning tajriba va kuzatishga asoslangan yondashuvi zamonaviy ta'limning amaliy tomonlari bilan uyg'unlashgan. Jan-Jak Russo esa Frantsiya ma'rifatchiligi vakili bo'lib, insonning tabiat bilan uyg'un

rivojlanishi masalasiga katta e'tibor qaratgan. Uning "Emil yoki tarbiya to'g'risida" asari ta'lim jarayonida erkinlik va qiziqishni muhim tamoyil sifatida ilgari suradi. Russo, tabiiy tarbiya tarafdori bo'lib, insonni jamiyatdan ajratib emas, balki tabiat bilan uyg'un holda shakllantirishni taklif qilgan.

Jon Lokning pedagogik qarashlari

Jon Lok (1632–1704) Angliya ma'rifatchiligining yorqin vakillaridan biri bo'lib, uning pedagogik qarashlari inson tarbiyasining nazariy va amaliy asoslarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Lokning fikrlari asosan uning "Tarbiya to'g'risida fikrlar" (Some Thoughts Concerning Education) asarida bayon etilgan bo'lib, unda u bolalar tarbiyasini jamiyat rivoji uchun asosiy omil sifatida qaraydi.

Lokning eng mashhur g'oyasi shundan iboratki, inson aqli "tabula rasa" (oq qog'oz) kabi tug'iladi. Bunda insonning barcha bilimlari va shakllanishi tashqi tajribalar orqali amalga oshadi. U ta'lim jarayonida bolalarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga katta e'tibor qaratgan. Uning fikriga ko'ra, o'qituvchi bolaga tayyor bilimni berishdan ko'ra, uni mustaqil fikrlashga undashi lozim. Jon Lok jismoniy sog'lomlikni bolalar tarbiyasining muhim qismi deb hisoblagan. Uning fikricha, sog'lom tana sog'lom aql uchun asosdir. Shu sababli, Lok bolalarni toza havoda ko'proq vaqt o'tkazishga, faol harakat qilishga va sog'lom ovqatlanishga rag'batlantirgan. Bu g'oyalar bugungi kunning zamonaviy sog'lom turmush tarzi konsepsiyasiga hamohangdir.¹

Lok axloqiy tarbiyani inson shakllanishidagi asosiy yo'nalishlardan biri deb bilgan. Uning fikricha, bola yoshlikdan o'zining xatti-harakatlari uchun mas'uliyat his qilishni o'rganishi lozim. U axloqiy tarbiyada odob, o'zini boshqarish va halollik kabi fazilatlarini rivojlantirishni ta'kidlagan. Lokning pedagogik qarashlari o'z davri uchun inqilobiy bo'lib, u tarbiyani faqat bilim olish vositasi sifatida emas, balki insonni har tomonlama rivojlantiruvchi jarayon sifatida talqin qilgan. Bugungi zamonaviy ta'lim tizimida, xususan, amaliy o'qitish usullari, sog'lom turmush tarzi va axloqiy qadriyatlarga e'tibor Lokning g'oyalari bilan uyg'unlashadi. Shu bilan

¹ Locke J. Some thoughts concerning education, 1693. – Scholar Press, 1970;

birga, uning tajribaga asoslangan ta'lim yondashuvi zamonaviy o'quv jarayonlarida hali ham dolzarbligini yo'qotmagan.²

Jan-Jak Russoning pedagogik qarashlari

Jan-Jak Russo (1712–1778) Fransiya ma'rifatchilik davrining eng muhim namoyandalaridan biri bo'lib, uning pedagogik qarashlari ta'lim va tarbiya masalalarida tub burilish yasagan. Russoning "Emil yoki tarbiya to'g'risida" (Émile, ou De l'éducation) asari pedagogikaning klassik asari hisoblanadi. Unda u ta'lim jarayonida bolaning tabiatiga moslashgan, erkinlikka asoslangan tarbiya tizimini taklif etadi. Russo bolalarni tarbiyalashda ularning tabiatiga mos sharoit yaratishni ta'kidlagan. Unga ko'ra, bola jamiyatning turli cheklovlaridan xoli holda o'z tabiiy rivojlanishini ta'minlashi kerak. Tabiat inson uchun eng yaxshi o'qituvchi bo'lib, bolani tabiat bilan muloqotda bo'lishga yo'naltirish muhimdir. Tarbiya bolaning shaxsiy ehtiyojlari va imkoniyatlariga mos ravishda tashkil etilishi kerak. Russo bolalarni ortiqcha nazorat qilish va ularga qattiq qoida va me'yorlar o'rnatishning zararli ekanligini ta'kidlaydi. U bolaning ichki qiziqishlari va tabiiy rivojlanish yo'nalishlariga mos tarzda ta'lim berishning tarafdori bo'lgan.

Russo ta'lim jarayonida erkinlikka alohida e'tibor qaratadi. Uning fikricha, bola erkin o'sishi va o'z xatti-harakatlarini mustaqil ravishda nazorat qilishi kerak. Bola o'zi tajriba orttirib, dunyoni mustaqil kashf qilish orqali o'rganadi. Tarbiyachi bolaning shaxsiy rivojlanishini kuzatib, unga yo'naltiruvchi vositachi rolini bajarishi kerak, lekin bola hayotini to'liq nazorat qilmasligi lozim. Russoning fikricha, insonning axloqiy shakllanishi uning tabiati bilan chambarchas bog'liq. Tarbiyachining vazifasi bolani qattiq nazorat qilish emas, balki unga axloqiy qadriyatlarni tabiatiga mos holda singdirishdan iboratdir. Axloqiy tarbiya bolaning hayotiy tajribalarida shakllanishi kerak. Masalan, bolalar o'zlarining xatti-harakatlarining oqibatlarini ko'rib, axloqiy tushunchalarni o'zlari anglashlari lozim. Russo jamiyatning bolaning tabiiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, ko'pgina jamiyat qoidalari inson tabiatini

² Curtis, S. J., & Boulton, M. E. (1977). A short history of educational ideas;

cheklaydi va bolaning erkin rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.³ Shu sababli, tarbiya jarayonida bolaning jamiyatdan mustaqil rivojlanishiga e'tibor qaratish lozim.

Jon Lok va Jan-Jak Russoning pedagogik qarashlarining taqqosiy tahlili

Jon Lok insonni "tabula rasa" ya'ni "oq qog'oz" deb ta'riflaydi. Unga ko'ra, har bir inson tajriba orqali bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladi. Bola boshidan hech qanday bilim va qobiliyatga ega emas, va uning shakllanishi faqat o'rganish va kuzatish orqali amalga oshadi. Russo esa insonning tug'ma yaxshi tabiati borligini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, bola hayotga yaxshi fazilatlar bilan keladi, ammo jamiyat va atrof-muhit uning tabiiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Tarbiya bolaning tug'ma qobiliyatlarini ochishga yordam berishi kerak, lekin bu jarayon tabiatga mos holda amalga oshirilishi lozim.

Jon Lok ta'limni shaxsning axloqiy va intellektual shakllanishi uchun vosita deb bilgan. U o'qitish jarayonida mantiqiy fikrlash, axloqiy qadriyatlar va jismoniy sog'lomlikni rivojlantirishga katta ahamiyat bergan. Russo esa ta'limning maqsadi sifatida insonning tabiiy va erkin rivojlanishini ko'radi. U bolaning tabiatga mos holda tarbiyalanishini, uning o'z ehtiyojlari va qiziqishlariga asoslangan holda rivojlanishini ta'minlashni maqsad qiladi. Lok bolalarni tarbiyalashda nazorat va intizomning muhimligini ta'kidlagan. U bolani axloqiy jihatdan shakllantirish va jamiyat qoidalariga moslashishga o'rgatish uchun o'qituvchilar va ota-onalarning faol ishtirokini zarur deb bilgan. Russo esa bolaning erkinligini birinchi o'ringa qo'yadi. U bolani nazorat qilish yoki qat'iy qoidalar bilan cheklash o'rniga, unga erkin o'sish imkoniyatini berishni tavsiya qiladi. Uningcha, bola o'z xatti-harakatlarining oqibatlarini o'zi anglab yetishi lozim.⁴

Xulosa

Jon Lok va Jan-Jak Russo pedagogik qarashlari inson tarbiyasining turli tamoyillarini o'z ichiga oladi. Lokning nazariyasi tajribaga asoslangan bo'lib, insonni tashqi ta'sirlar orqali shakllantirish mumkinligini ta'kidlaydi. Russo esa tabiiylik va

³ Ledos, E. G. (1912). *Catalogue des ouvrages de Jean-Jacques Rousseau conservés dans les grandes bibliothèques de Paris*. H. Champion;

⁴ Boyd, W. (1911). *The Educational Theory of Jean Jacques Rousseau*. Longmans, Green and Company., Macdonald, G., Tuboly, A. T., & Krishnan, N. (2005). Alfred Jules Ayer;

erkinlik tamoyillariga asoslangan holda, bolaning tug'ma qobiliyatlarini rivojlantirishni birinchi o'ringa qo'yadi. Har ikkisi ta'limning ahamiyatini e'tirof etib, bolalik davrida shakllantirilgan qobiliyat va axloqiy fazilatlarning inson hayotiga katta ta'sir ko'rsatishini urg'ulaydi. Ularning qarashlari o'zaro farq qilsa-da, har ikkisi zamonaviy pedagogikaning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Bugungi kunda bu ikki nazariyaning yondashuvlari ta'lim tizimida ham amaliy, ham nazariy jihatdan qo'llanilmoqda. Tarbiyaga oid bu ikki xil nuqtai nazar bir-birini boyitib, ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil qilish uchun zamin yaratgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. LOCKE J. SOME THOUGHTS CONCERNING EDUCATION, 1693. – SCOLAR PRESS, 1970;
2. CURTIS, S. J., & BOULTWOOD, M. E. (1977). A SHORT HISTORY OF EDUCATIONAL IDEAS;
3. LEDOS, E. G. (1912). CATALOGUE DES OUVRAGES DE JEAN-JACQUES ROUSSEAU CONSERVÉS DANS LES GRANDES BIBLIOTHÈQUES DE PARIS. H. CHAMPION;
4. BOYD, W. (1911). THE EDUCATIONAL THEORY OF JEAN JACQUES ROUSSEAU. LONGMANS, GREEN AND COMPANY;
5. MACDONALD, G., TUBOLY, Á. T., & KRISHNAN, N. (2005). ALFRED JULES AYER;